

1-28*.

7/13 PP. 1-28 card. 1 from J Masiangoako
 334(29) (14/p) Religion indexed Leghual 28
 Soul: 21-10-0 s. 334 Notes on the religious ideas of the Tswana
 P.C. Saulspoort.

Ke mooa, badimo, badimo ke mewa e
 suleng ea bana, le bagolo, batho ba ba
 phelang le bona ba nna le mewa. Fela
 mowa o, ga o itsoe ke motho ka mmala, ke
 gone o ntseang. Ke itse fela ge motho a na le
 mowa, ge a sena mowa ke gone o sula. Mowa
 o tsena mo mothong a ise a tsalwe, ge a
 tsalwa o setse a nse a na le mowa. Fela le ge
 motho a nse a go dile, fa gongwe e kane a
 robele mowa o wa gagwe o wa tlogela
 mmeli o wa ya kgakala. Ke gone o ka
 fithele motho a lona a tebetwe ke selo kwa
 kgakala fela, gongwe a tsewa ke noka. Ge
 a tloga wa utlwa a go bolola gone o na
 a lona a tsewa ke noka gongwe a tebetwe
 ke tan. Gongwe a ne a buwa le ntata gwe
 gongwe mmagwe, a setse a sula. Fela mowa
 wa motho ga o bonwe, fela o wa utlwiwa ge
 motho a gema, le ge a robele o tla bona
 mpa tsa gagwe di kōkōnoga, a suma ka thata.
 Mowa o wa motho a mo tona a maswe thata
 ge bana ba gagwe ba sa mo utlwe, mowa
 wa gagwe o tla ba bogisa tsatsing gongwe.
 kwa morago ga tsatsing la gagwe. Ge a

ne a na le dilô tse di'etsang di'ruuwa mowa wa gagwe o tta tsena mo tsena, di'eswa ka nako e nyenyane fela, gone di'swe ka masettapelo. Ke gone mong wa tsena mowa wa gagwe o uttwa botthoko, o tsena mo tsena gone di'swe di'molatele gone bana ba gagwe le batho ba neng a sa ba rate a ba tle ba seke ba di'bona ka gope. actual case: Kaluka o na a na le di'kgomo di'le dintsi. fela a sa rate gone a tswaise bana ba gagwe, a re batswanetse gone ba a go go jaha tsā bona, mo bathong ba bangwe, bana ba gagwe a ba seke ba etse tjaka khabona a rata. Ba letela gone a suwe, ba tle ba sele ba dija kwa ^{wa} monago. Di'kgomo tsa gagwe e ne ele maraka a mabedi, ge a sena go swa di'kgomo tsa gagwe tsa molatela ka nahonyana fela di'eswa ka mokgwa o tshosang, le bana ba gagwe ba di'neisa thata go fitthela di'fella. Ka jeno ga gona le eseng ngwana wa ngwe gagwe e nang le di'kgomo tse di'tlgetsoeng ke ntatabona, ke ba dihi'fela.

Dilo tse di'etsang di'phologolo di'nna le na mowa le di'thane fela kwa ntle ga di'noka le mattapa. Di'phologolo di'na le mowa ka gone di'ya gola di'ca tsamaya, phologolo o ka fitthela e

334

nōbetse e lora, le go gēma ya gēma, he ka mō ne
 lionang gore e na le mowa, tota se se ne bontshang
 he gone e ya gola. Le ditthare di ya gola di una le
 mowa, medi ya tsona le di kala di ya gola. Di
 tthōtthōnega matthare, a tthōge, di ya o mella, he
 gone e na yangong se ya be se suk, mowa wa
 sona o duk mogo sona. fela mowa ya ditthare le
 diphalogolo ga ne itsi gone yane ge di sena go
 swa di e phele mogongwe ga ne itse. fela wa
 motho mowa ona o wa phela, fela o swa mo
 mekeng ka pele fela ge motho a swa. Mowa wa
 motho ge a swa o ya kwa badimong, fela gone
 badimo ba una ka, ga go itse motho. Batho ba
 sena ba ba nang le masaka a di kgomo ba
 fitthwa mo teng, basadi le bana ba bagolwane
 ba fitthwa mo nokeny, ba banyane ba fitthwa
 ka mo segotlōng. Ke ka mo ne ka sekeng ra paka
 kwa badimo ba ka nang gona. fela timelo ea
 rona ge motho o wa se una a swa a na le dilo di
 le di nti o tswanetse he gone go tthabiwe kgomo
 moswang wa yona o tshewe mo pupung ya
 gagwe. Ke gone a tle a tshogafatse dilo tse gone
 di tle di sale di kōhōtela, bana ba gagwe
 ba tle ba di ruwe, di ba phelele. fa gongwe
 ge motho e kare a swa a seke a fitthwa kwa a

4

132/13

4.

334

natang teng, mowa wa gagwe ga o he o be o rōbala.
 Ga ntoi-ntoi ge motho a swa o bōlōkwa kwa
 pupung ^{ya} kragwe. Ke gore ge a ka seke a bōlōkwa
 kwa teng, mowa wa gagwe ga o hō o be o
 rōbala. Se batho ba se itse, ba bangwe batho
 ba laela kwa ba tswanetseng gore ba
 bōlōkwe teng. Le ge a ka swela kwa kgakala
 ba tswanetse gore a be a isiwe kwa a battang
 gore a bōlōkwe teng. Motho ge a ne a utswa
 mowa wa gagwe o tsenā mo lesiheng la
 gagwe, bana ba gagwe ba tta utswa, ge
 bana ba gagwe ba su utswa, o mōngwe
 mo baneng ba banabana ba gagwe
 ditlogolwana, o tta utswa ke gore mowa wa
 kragwe mogolo o tsene mo go ene. Kōttō e
 ya mowa wa motho ge a sule, a ne a senya
 gongwe a ne a utswa kōttō e ya teng e
 tta bana ba gagwe kwa mōragō. Ge
 utswa gongwe o bona motho a utswa a senyetsa
 batho, ge o ba tšisa o tta utswa gothwe
 utatagwe gongwe ntatagwe mogolo ona a
 utswa. Ke gore eanyanong mowa wa
 gagwe o tsōgile ga wa rōbala kwa o teng.
 fela ga go motho e ya ka itseng gore
 mowa ya batho e ya ka, ge motho a swa.

334

Kwa ntle ga mewa ~~ya~~ batho ba ba senyang ba
 ba utswang. Jaaka he setse he boletse lesika la
 magodu le ya bôga. Motho o tta utswa, a
 senyetsa batho, batho le bona ba mo uttwisa
 botthoko, mme a seke a inela, o tta senyetsa pele
 fela. Batho ba mahala gore heeng ge a bôga
 ga hanakana, mme a sa inele. Ke gona mowa
 wa utagwe gongwe utagwe nlogolo wa
 beng o sehisiwa. Ge motho a ne a siame bana
 ba gagwe gongwe lesika la gagwe, la tta phela
 monate, fela se ga he teise gore a he tuelo ~~ea~~
 ya mowa wa motho ~~ea~~ ya neng a siame, ka
 nsoi na hare, »Ke tuelo« ka gore ene eke
 motho yaneng a siame thata. Fela mewa ~~ea~~ ya
 bana gongwe ~~ea~~ ya di benwa gongwe masilo
 ga he itse gore yona e ya kae. Ge wa mosadi
 ge a bolallae he pelagi. (faretwe) Ge monna ge
 a sa nyala (Lekgwatlhe) le ba ba suleng montweng
 le ba ba berweng ke noka, le ba ba pyeleng
 ga he itse gore bona, mewa ya bona e ya kae.
 Motho ge a sa bolokwa sentle mowa wa gagwe
 ga o hô o ikhutsa, lefa a nobetseng teng go
 a boifisa, he gore ge o tsamaya fa teng o
 tta bona fela o boifa, o sa itse gore he eng.
 Ke gore mowa wa motho go ga wa robala.

Kgosi ge e swa ka tumelo ya rona mowa wa
 gagwe ga o robale o thusa batho ba gagwe,
 o wa ba disa. Ge gole tlala batho ba ya koo
 kwa pupung ya gagwe ba yo go rapela, le ge
 gole na bōloetse batho ba rapela kwa teng. Ke
 gone mowa wa kgosi ga oho o tswa mo moteng
 o nna fela mo batho ba gagwe le bana ba gagwe.
 Ka nako ya letsatsi ge pula e saane batho ba
 ya koo kwa kgosing, go kopa pula, morena o
 ita ya le batho kwa pupung ya gagwe go
 rapela, gone mowa wa kgosi e suleng e tle e
 ba utlwelwe botlhoko. Ka tumelo e ya rona ge
 re rapela yatō go diragula jalo, fela rona
 batho ga reya tlwaila go rapela jaaka.
 ditshaba tse dingoe. Dikgosi tsa rona ga di ise
 di re twenye, go simola ka moelto ga re ise
 re bone bo sula bope, re sele re rapela
 pula gangwe fela. Me pula yana thata. Batho
 fela gangwe malata mowa ya bona ga eua
 tiro epe mo moteng, fela ge e se mo matlung
 a bona ka bonosi. Monna ge a swa o fitlwa
 le lerumō la gagwe gongwe selepe, tse dingoe
 ga di fitlwe le ene. Le gona ga a batle dijo,
 fela ge a se a na le dikgomo, o tswanetse
 gone a thabelwe kgomo, moswang wa yona.

O tse tshelwe mo pupung ya gagwe gore a tle a seke a tswenya bana ba gagwe. Kwa morago ga go tthe go tthabya sepe. Fela mowa wa mottso o motona o maswe ka gore fa gagwe o ka bona e re mowa a sena go swa wa ngwana wa gagwe a una madimabe, ge a batla ngaka gore e molaole a utlwa ere ntatagwe mowa wa gagwe ga o a robala kwa o teng. Ke gore ngaka e be e molaole, e tsee mmu wa pupu ya ntatagwe e tthakanyê le ditthare e mo tthapise, e be e tthabê kgomo a tsee moswang wa yona gore e o tshelwe kwa pupu. Ke gona lefatshe le ttha tta moroballang, ngaka e sena go bua le ntatagwe kafa e itheng kateng.

Actual Case. Rasemele ona a na le bana ba ba basetsana ba le ba bedi wa mosimane a le mongwe. Ngwana o wa mosimane o na a sena sepe le ntatagwe, ntatagwe ona a na le dikgomo. Fela mosimane wa Rasemele Naledi' ona a na sena sepe le dikgomo tsee. Ntatagwe a re wa di molaola Naledi' a seke a tthokomella sepe, a na fela monageng. Ge ntatagwe a sena go swa mosimane Naledi' a seke a bona se a se sebetsang, a re o tswana fa go pya phamagê, a tthaphya he. lefatshe gore a seke a be a bona sepe. Kwa

morago a be a batta ngaka gore e molaole, a bone
 gore molato ke eng, ge lefatahe le sa morobale.
 Ngaka ge e molaola ya molela gore mowa wa
 utatagwe ga wa robala o uttwa botthoko
 ka gore ga aha a dira thato ya utatagwe ge a
 sentse a phela. Ngaka ya molela gore a tsamae
 a e kwa gal, a fete a battle e motthapisê.
 Naledi a be a ttoga a ya gal, ge a tsena kwa
 teng. A be a batta ngaka e molaola, ge e sena
 go molaola, ya be e molela gore go battega
 gore a tthabê kgomo a tsê moswang wa yona
 a o tthahanye le mmu wa pupu ya utatagwe
 a tthapê ka ona. Ge a sena go tthapa ka ona
 a be a o tsê a o tshela kwa pupung ya
 utatagwe, ke gona lefatahe le tta morobalang.
 Kh. Naledi a etoa jalo a tthaba kgomo ngaka
 ya tsaya moswang wa yona a tthahanya
 le ditthare le mmu wa pupu ya utatago
 Naledi, a tthapisa Naledi haona. Ge a sena
 go motthapisa ngaka ya tsaya maswe a le
 Naledi a neng a tthapa ka one, a tsaya le
 moswang o otthe a o tshela moqomo ga pupu
 ya kasemeli. Ke gona kwa morago Naledi a
 robalwa he lefatahe, go ttoga go a tthohomela
 bo kgaitadiê a phela le bona ka ka giso, a

a ³³⁴simolla go tthohomela di kgomo tsile a neng a sa di batle. Ge batho ba munotsa gore o nutilwe ke mang, gore a tle a rate bohgaitsadië, o bolela gore ke lefathe ke lona le morutleng jalo.

Ka tumelo ya rona mewa ya baswi e na le matla mo batho ba ba phela, fo ga gona phetogo ke nnete tota. Ge re na le motso a ba lwala thata, gongwe sebaka se setile a sa fole gongwe a sa swe, ke mo rapela badimo gore a fole gongwe a swe. Ga ntoi-ntoi ge motso a lwala a ba lwa-lwa re ya o lwa le badimo, ke gore bona ba lwa le ene. Le gona re na le dingaka tse di rapelang badimo, re di bita a Balopo. Balopo ke dingaka tse di kgolo tse di rapelang badimo ba rapela molwetse ba bina ba bita merapa ba bita bare, "Badimo wê" motso ke gona a tla tsagang gongwe a swe. Se ba se buang re ya se dimella gore ke nnete. Ga gona motso ya sa badimelleng, ge ba rapela badimo mewa ya bontata rona mogolo gore e ne robele. Mewa e suleng ge e ka she ya robele, ba ne phelang re tla tshwenyega thata ke ka moo banna ba ba ithutleng gore ba rapela badimo mewa e sula, gore e se

334

10

K32/13

10

tshwenye ba ba phelang kwa morago ga bona.

L. Kobedi

Ancestor worship: Mewa ya baswi e na e ~~thunye~~
itumediso mo ba ~~thudi~~; ge motho a na le
bana ba mo utlwa ge a swa mowa wa
gagwe o tta ba robala, ba tta phela ka
kagiso. Tiro tsa bona di tta ntšipala, ele gone
mowa wa bona o ~~ntš~~ itumetse. O tta ba
sineletsa mo ditso tso tše tsa bona, ba tta
bona mabele di kgomo. Fela mewa e, ga e
fwe sepe, e lebogwa fela ka go f gopōlwa
mo melling ya ge motho a lwala. Ke gona
motho a ~~le~~ seng mowa wa ntata gongwe
mma robala. Fela ge motho e rile ge a
swa a be a sa itumedisiwa ke bana
ba gagwe mowa gagwe ga oho o ba
robala le bona ge ba ke ba naka
kagiso, le gona ba tta tthoka. Ba tswanetse
gore ba be ba batle ngaka gore e ba
alaje, gore e buē le mowa wa ntata bona
gongwe mma bona jaaka ke Kobedi a
holetse ho dino. Ke gore o tswanetse gore
o be o ne o tthabelwe kgomo o robadiwē

o rapêlwê ke gona kwa morago, o tta
rôbala. fa gongwe o rôbala nuni, fa gongwe o
rôbala sebakanyana kwa morago ga di
nyaga o be o tta toga. Ge o fitthala bana ba
ona ba sule, o tona mo bana-baneng. Le
makale fela le sa itse gore bana ba tona
ke eng ge ba re ba gola. fa gongwe o ba
tona ba ntse ba go dile. Le bona ba tswanetse
gore ba batle ngaka e ba rapelê ke gona ba
tta bona tse go pato ya badimo

Actual Case: Makgaritthane o hile a seke a dula sepe
ka batsadi ba gagwe. Ntata gwe ge a sena
go swa, Makgaritthane a simola go tthophêga
are o tswara fa go phyanogê. Kwa morago ke
ge a batla ngaka gore e bone gore o warena.
Ngaka ya molela gore ntata gwe mowa wa
gagwe ga o wa rôbala, ya ba molela gore
dingaka tse di ngaka di ka seke tsa kgora, ge
ese balopo fela. Makgaritthane a simola a ya
go batla balopo. Balopo ge a sena go ba
bolela kapa a langkateng ba batla
kgomo ba e tthaba, ba mo tthapisa ka
moswang wa yona, ba mo opêla badimo
bosigo. Ka mosho, ba taya moswang wa
kgomo ba wisa kwa pupung ya ntata gwe

ba e tshela ka ona. Gotoga jo Mahgaritthane
 a robalwa ke lefatse, a bona di kgomo le
 mabele. Kwa morago ge Mahgaritthane a sena
 go swa, a itogela basimane ba bedi.
 Kamenyatso le mokalake, mowa wa utatagwe
 wa be o toga, wa fitthela Mahgaritthane
 a sule, go setse bana ba gagwe le bana
 ba bona fela. Ngwana o mongwe wa
 Kamenyatso a be a tswa segahana fela a
 sa utlwane le utatagwe. Kamenyatso ge are
 wa molaola modingakeng, ba mola gore
 utatagwe mogolo kago utatago mowa gagwe
 ga wa robala o tlogile. Isa mola gore
 utatagwe Mahgaritthane o ne a sa utlwane
 utatagwe, ke ka labaka le mowa o ttileng
 mo mosimaneeng o. Kamenyatso ke gona ge
 a simola go ba tla ngaka gore a a lafe
 ngwana wa gagwe. Pupu ya utatago
 Mahgaritthane ene e sa tle e le teng. Ka gore
 o na fitthilewe mosaheng. Fela ngaka ya
 kgona go mo alafa, gore a be a ne a utlwane
 le kragwe. S

Mowa ya badimo rapelwa ke.
 balapo ba tthaba kgomo, le byalwa bo apewe

Byalwa bo, le kgomo di sinolwa di bolelwa
 gore ke tsā badimo. Ngaka gongwe balopo
 ke bona ba nwang byalwa bo pele, go tta
 nwa ba bangwe le dina fela jalo. Ba
 tsaya ts byalwa ka phafana ba batthakanya
 le ditthane, ba bo ise kwa ba itseng teng
 fela. - Ge ba tswa ka, ke gona ba tta
 tting ba sinola go nwa byalwa bo, le
 nama tsēe ba di ja. Ke gona batho ba tta
 sinolang go di ja le go nwa byalwa bo.
 Ditthabelo tsā badimo di diwa ga bedi ka
 ngaga, ge batho ba ya go sinola go lema, le ge
 ba sena go katula. fela motho o mongwe le o
 mongwe o rapela gongwe o dya setthabelo sa
 gagwe ha nwa le ngaka ya gagwe, fela dijō
 tsēe tsone, o di laletsa di tsala tsā gagwe
 gore e tle e re ge ngaka e sena go fetša go
 rapela badimo di tsala di sinola go juwa go
 fitthela dijō di fela. Ke gona ba tta phallalang,
 ge ba ja ba utse bane, pula, pula, badimo
 ba ne vobale ne bone tsēe di ntsi. Ba
 itumela ke mo hete o motona. le ge motho a
 ya kwa tshimong sauttha o tswanetse gore
 a pēe byalwa a batle ngaka ngaka e
 rapela rapela peoe pēwe gore e tle entshē

14

K32/13

14.

334

di jo tse di fete jo, ka gore re eapeletse. Tumelo ya rona ke gore motso mang le mang ya nang le ngaka ya gagwe, ga dumelwe gore a tsene mo masimong a batho ba bang ge ba lena le ge mabele a kotulwa. Ge a ha bonwa ke molato o mo tona, ke gore a ha senyetša ba bangwe mabele. Le ge a batla go bona a mongwa tshimo, o tswanetše gore a dumedise a ntše a le kwanthe ga tshimo ke gona a tla utluwang mongwa tshimo ge a monaya are, »tsena gongwe aya kwa go ene« Ene ke ene a tla bolala gore o batla eng.

Mo mutheng ya matwenyego go gopelwa baswi! Ba bidirwa ka maina gore bare gopole bashe ba re latlha. Ke gore motso ge a bita a rapela ware, »Modimo wa ntate, ntsholele o ntshwele botthoko botthoko, lefathe le nketse ka dirao« Ke tona di thapelo tse ba di etang, le ba ba tsheng go mo lehola ba ntše bare a modimo wa ntatago go utluwele botthoko. Badimo ba gagwe ba go utluwele botthoko. fela ge re tloga go ga re ke re begela ba swi, re yare fela re re ba tla juduga le rona kwa reyang

15

K32/13

15

334

gona. ke ge batho ba omana ga reke re bita
 badiu gone ba re thusa. fela ge motho a swetswe
 ke ba aho, ene ke ene a ttingane o nthoha
 ba etso. Ke gona a bitang medimo ya gabo
 gone e mune, kapa a thophyang ke batho.
 ke mabitta a baswiga reke re a lebelo,
 gongwe go baya balebedi. Ke gone re re
 re fittha batho ba bona ba ba swa ba
 hasesadi le banna ba ba senang dikgomo
 mo nohe, ba ba nang le dikgomo mo
 masakeng a dikgomo tsa bona. Tunello
 ya bona ge re ba fittha mo di masakeng ke
 gone ba tle ba tshegoatse dikgomo gone
 di ate, di seke tsa fela. Bane ba fitthang
 kwa noheng ga ke itse gone ke eng, ge re
 ba fittha kwa teng. fela nka seke ka paka
 sepe ka bona, gone keeng ge ba fitthwa
 mo noheng. Mabitta ge re setse re fitthile
 motho ga re tle reya kwa teng nako le
 nako, fela ge re batla sengwe mo ona.
 Jaaka ge ngaka e ke batla mmu wa yona
 ke gona reyang kwa go yona. ke ge e gone
 mawa wa motho ga wa robala ke gona
 ngaka e tswanetse gone ge e batla go
 nepela mawa gone o robale.

Sacred objects: Gona le ditthare (trees), tse eleng-gore ga di he di be di tswarwa, le ge di ka omela, le go rwalwa ga di rwalwe. Le eeng-gore di ha owa. Tumelo ya rona he gore ge di ha owa di kgomo tsa motho di ha tsala di pholo fela. Ditthare tse ke tse: »mmilo, monetologa« fela mang o tona a jewa a monate thata. Dilo tse di ha etsang tse di tsholwang he batho, gongwe ba di itiretse ga gona sepe se se pitthiwang. Ge ele dikgomo gongwe di pholo golo tse dingwe ga go na epe dingaka he tona di nang. Le dilo tse di hanang fela di sa tswarwe he batho ha gore he bona ba buang le medimo. Ngaka engwe le engwe e tshola di thebela tsa yona tse e sebetang ka tona. Dilo tse di etsang manaha a di tshittho, dilo tse ke tse di dirisiwang he dingaka di nosi fela kwanthe go motho omongwe. Ge a lufa, le ge a rapela motho badimo o tsaga tshittho monabeng le la gwe a e ithahanye le di ditthare tse di ngwe, a. itshase di atla a iphorele ka yona mo sefathegong. Ke gona a simole go dira tiro ya gagwe, go pitthela a e fatsa.

P. Phoku.

Supreme deity: *Mholé gong ya rona ga rona modimo rona le modimo ya bontata rona. Modimo ena, ke mewa ya bontata rona, ena le thata ya go ne thusa le ya go ne otta ge ne sihile ra e itim itimedis'a ge ne e santse e phela. fela ga rona modimo o eleng gore e kabe ele ona mthodi wa dilô totthe. Gongwe yo a ka busang ditlo totthe. fela sehe se itoe tota, ke modimo mewa ya bonê yona ena le matla tota, go itaya le go tshego fatsa bana ba yona. haxa. Ge monna gongwe mosadi' bana ba gagwe ba ne ba sa mo uttwe mowa wa gagwe ga okake wa robala. bana ba ba tta sele ba bona pthaphego mo lefatsheng. Ka gore mowa wa ntata bona o tta be o sa robala. ba tta thoha mabele di' kgono, gongwe le bana, gongwe ba swelwa, ke bana. Go fitthela ba ba tta ngaha gore e ba napele ke gona mewa e, tta robala ba tagelwa ke lefatse. Ge mowa o, o ise o be o itumela, bana ba tta ba gisega thata. Le ngaha ge elola ga ehe e bala modimo o sele ge ese, ntsha mowa wa*

ntata ntate gore ga a nobala, o uttwa
 botthoko kwa teng. Ngaha e tswanetse gore
 e simole e nka lape, e nthapele badiho
 gore lefatshe le nthobale. Se se luvwang
 ke di ngaha reya se dumela, ke bona tse
 di itseng boteng ba lefatshe eseng motho fela.
 Motho omongwe le omongwe ya na le uttu
 ya gagwe, o na le ngaha e mo alapela.
 Ke gore ngaha e he yona e morapela
 badiho gore ba morobale, gape he
 yona e mosisang. Moditirong bo tse tse
 tsa gagwe tse a ratang go di etsa, o
 tswanetse gore a di etse ka thata ya ngaha
 ya gagwe. Ngaha e, o e tshetse gore e tta
 morapela badiho gore ba sehe ba
 mo tswenya le gore ba tta tshetse
 tiro e a ratang go e etsa. Ngaha ke ge e
 thusa tiro tsa matho e ntshe e ne. Medimo ya
 bonnago e go robale, boroha bodumile
 tiro ya gagwe e tshetse. Ke gona kwa
 morago matho o, a tta simolang go ya
 le tiro ya gagwe, a e sebetse kapa a
 ba tlang go e sebetse kateng. Se go boifa
 a sa tshabe sepe gore go tta diragala eng.
Mongwana.

Other Spirits: Ga gona mewa e nang moditō
tse di etsang ditthane gongwe mo metsing
he go buiwa ga di he di buiwa ke ape?
Fela gona le mowa o mongwe mo di phologolo
gongwe mo batho le bona. Fela e he
tunelo e basadi ba nang le yona. Ke gore
e hare mosadi a bona phologolo gongwe
motho fela a tshoga (fear) thata o tla
tsala ngwana ya tswanang le phologolo e,
gongwe motho o a mo tshaditseng. E he
tunelo e sa fetogeng.

Gona le mewa e mengwe ya di phogolo^{lo}
fela e he mewa e schedisiwang he baloi
fela ba e bita di phini mesoko mesoko.
Ke mewa e baloi ba e romang ge baya
go lwa, le ge ba rata go ya go tlo ba
e ph palama (ride). Di phini mesoko he
di phologolo ba lui ba di petola ka
ditthane gore e tawe di phini mesoko. he gore
ga di tthe di batla dijo. he go lapa ga
di lapê. Ge a e palama e tla siana, gore
e mahabe motho. Ge e siana e fela
fela ka pōng ya littho, e le e tsena
kwa yang teng. Di phini mesoko di beiwa
fela he baloi kwa ba iteng teng.

Ga gona motho ya ka itseng ka ga tsona.
 Ke bona fela le dingaka tsa bona fela
 ba itseng ka tsona le kwa badi bayeng
 teng. fela mewa ena ga e itsege thata, batho
 ba ba ntsi-ga ba e itse.

Sacred places: Ga rena mafelo a bo itshepo, fela
 rena le mafelo a mabedi a leng gore ga
 a boitshepo fela a makatsa, + Gona le kwa
 go epiwang mmu o basadi ba tshasang
 diingwana ka ona. So se se makatsang
 ka mmu, ke gore, kwa o epiwang teng ga
 gona lehuriti laona. Hall (Hollow) -ge gona go
 dena go epiwa mma o sale o buduloga kwa
 o epiwang teng. fela mmu o epiwa ke basadi
 ba ba bopang diingwana, ke bona ba
 ba itseng ka ga ona. mmu kwa o epiwang
 teng teng go bidima mmu wa Matthoro.
 fela fa gongwe ke kwa mosimeng wa
 madimatlé mosima o ke kwa go epiwang
 tshipi teng. Mosima o ga gite gore go
 itswe gore o e pilwe ke mang. Tshipi e
 ne e epya ke bathudi fela ke bona ba
 bayang kwa teng go epa tshipi. Ge ba
 tsena kwa teng ba lattela sengwe mo
 mosimeng o, ke gona ba tla epang tshipi.

21

K32/13

21.

³³⁴
 Se lo se ba se tlogela mo mosimeng o, ke
 gore selo, se fwa ba nga mosima o, ke
 bona ba iteng gore ba tta dirang ha
 ene. Motho o mongwe le o mongwe yo eleng
 mathula tshipi, o tswanetse gore a ntshē
 sengwe ge a batla go epa tshipi o
 tswanetse gore a ntshē sengwe gore a
 latthele moteng gore a tte a epe. fela ga
 he itse gore ge motho a a santsha sepe
 go haneng. Ke utlwa fela ba bolela jalo,
 gore motho o tswanetse gore a latthele sengwe
 moteng gore a tte a epe. Masima o wa
 madimatlē re utlwile bagologolo bare
 gona batho kwa tase ga ona, fela ge
 re ba batla gore ba ba bone jaing.
 he bona ga ba itse gore ba ba bone
 jaing, he bona bare ba utlwile bona
 ho ba bolela jalo. Bare ge motho
 a ha tsena moteng a ha sehe a tthele a
 tswa o tta timelwa he tsela e a tseneng
 ha yona. Bare ge o haya kwa teng ka
 sele balō, o wa utlwela o ka utlwa
 kgomo ella, motho a bita gongwe a
 apela, kgogo e lla. Dilo tse ga re itse
 gore di bonawe ke mang, re utlwa fela

di' holelwa, rona ga ne ise ne ee kwateng
go bona mosima o, mosima o, o gaufi?
lethaba ya Thaba Zimbi' he gona kwa go
neng go epiwa tshipi.

Obsession and Possession

Dipoko he mewa
e sa rōbalang pila, e santse e belaela kwa
morago. Ke gore enile motho a swa a seke a
bōlōkwa sentle kafa a patang kateng, gongwe a be
a sa laela batho gore di dī dirigwe tōa gagwe
di mo batho ba bangwe. So motho walle
a tswenye ba ba setseng, gongwe motho ope le
ope ya kayang kwa a fitlhlweng gona.
Ga se gantse-ntse fa o ka nnang wa bona
dipoko gongwe sepoko. Ge motho a bona sepoko
se a be se mothola. fela a le ge motho a ka
bona sepoko ga se gore o tla tsewa. O tla
tshoga fela. E, gona le nako engwe e motho
yalle eneng a tshositswe ke sepoko a loale thata
gongwe a be a batlelwe di ngaka gore di
mo alape. fela go ga se gantse-ntse motho
alwalang. Motho wa be a ntse a se lethogoro.
fela sepoko se itsēge gore ge motho a se bona
se a be se lithola, o tla utlwela lesu. Ke se se
itsiweng kaga sepoko.

~~Handwritten signature~~

23

334

K32/13

23.

Gona le mewa e mengwe le yona e tsena mo batho ba bangwe, fela mewa bare ke mewa ya badimo. Ge e tsena mo motho o pitthela a bua a nosi; fa gongwe a tthakane tthogo ele se tsenwa fela. Fa gongwe motho o wa lwala me o pitthela a bua a nosi. Gongwe a ~~so~~ soka rögaka batho, gongwe a tshaba le naga. Mewa ya badimo ge e tsena mo mothong bare wabe a lora badimo batho ba ba suleng. Bare o tta aga a e lora go pitthela a pelo ya gagwe e tshoga. Motho ge a tsenwe ke mowa wa badimo o alafuwa ke di' ngaka tse di' etlang badimo gore ke mewa, tse di' barapellang. Di' ba alafa fela kafa ba itheng kateng. Fela gu se gantse nti fa o pitthelang batho ba tsenwa ke mowa wa badimo. Gona lesellhare se sengwe bare ke "mothathabadimo" seithare se ge motho a lora badimo batle ba kgètte malthare a sona a ba a sametse motho ya lorang badimo, ka gongwe walle a seke a ithole a ba lora. Ge a ba ntse a ba lora fela o batlelwa ngaka gore e mo a lafe, ke gona a tta kgonegang, go saneng jalo o tta tsenwa.

Mualepi

24

334

K32/13

24.

Spirits and powers in objects: Ga gona mewa e ka tsena mo dilo tsē di sa pheleng, jaaka di kgomo le batho le diphologolo. He baloi ba lthathwe, ge he sa jese, diphini mesoko tsē ba di sebedisang he di phologolo, eseng mattapa gongwe metsi. Diphini mesoko, he dilo tsā baloi tsā ditthare di dirisiwa he bona fela kafa ba itluntleng kateng ka ditthare tsā bona. Diphini mesoko tsē di ditha ditha mthōkōtō ka gore baloi banga tsena ba di tana, baya kwa ba ratang go ya teng. He gona di na le mabelo thata, he fela, a he a tsena kwa yang teng. Fela ge he ise he utwele phini mesoko ya letapa, fela ga he ganele gore ba ka sehe ba e tsā. Baloi he batho ba ba dirang mo diphineng thata. Ba na le matta a go lula le bathi le twetwe ka matta. He ge motho a re o thaila lapa la gagwe, baloi bona ba tsena fela ga ba palwe. Mo bona he di nyana fela ge ba lula ntu, le ge batho ba robetse ka mo teng, ga bahe ba utwa sepe, le go le moga ga ba kahe. Ge ese ngaka fela he gona e ka ba boldang gone gofa go tsamaya baloi, he gona ba tla tseng le go le mogang golofa gore ga go a scanda go tsamaya baloi.

25

K32/13

25:

334

Festivals: Gona lemetlo ya dihotulo le ya seleno ge go tta lengwa. Ge batho ba taya masimong go simola go luma ba dia meletlo ka golatalana kafa motso a ratang go dia kateng. Bare he meletlo wa go tthatswa dipeo, motso o apaya byalwa a bitse ngaka ya gagwe gone e tto tthatswa peo ya gagwe ka di'tthare, le ge a sena go kotula o apaya ~~le~~ byalwa a bitse ngaka ya gagwe fela jalo, ke gone wa be a leboga ngaka ya gagwe le ditthare tsa yona. Byalwa ho bo tswanetse gone bo tlo nowa ke ngaka e pele, le sebor serobô sa bona ga se jwe he ope, go fithela ngaka e bo nwa pele, ke gona batho kwa morago ba ka simolang go bona. Ke gona go tta bidwang di tala le ba bangwe le ba ba ratang go tto kopa, ba tta fura ka tlotla. Ke meletlo e sa fetweng, motso mang le mang o tta melesegile gone a o, e tse. Ke gone o napela mabele a tta lemanang gape, le batho ge ba nwa byalwa ho, ba utae bare, medunio ya horre e ne file mabele, ne kopa a fetanga ba tshaga ba itumela thata, ba itumela lethogono le ba lefithweng he medunio ya bona medunio ya horrahô.

Purification Gona le nako tse diutse tse batho go
 atling go tsoe thwe ga ba tthapa, le gore ga ba
 tswana go tsaaya mo motseng gongwe mo naging
 go fitlha ba tthapa. Motho ge a swelwa he
 ngwana gongwe mosadi gongwe monna ga a tthapa
 o na le bolwetse, ga a dumelwe gore a tsaai
 mo motseng a ise a tthape. he gona ga a dumelwe
 gore ene ka nakonyana eo a be a sete a ka
 tthapa, o tswanetse gore a ne sebaka sa kgwe
 kgwedi he gona a ka battang di'thare a
 tthapa. Ge motho a ka bona a tsaaya fela
 a ise a ne sebaka, gongwe a ise a tthape he
 molato o motona, bane o senya naga, pula ga
 ehe ena, Mabele a ka tthokopala. Motho ge a
 ya go tthapa, o e pefuwa he ba bangwe
 di'thare (dingaka) he gona ene a ka tsayang
 di'thare tse ka nosi aya go tthapa. Motho
 ge a ise a tthapa o na golo go le gongwe, batho
 he bona battang ka ene go tlo monna, eseng
 ene gore a ba tsaale. fela ga se gore motho
 o, o latthilwe, go ja, ~~le~~ o ja a nosi; go
 robala o robala le ba bangwe monthung
 le ngwe. Ditiro ga di tswane go dira ba
 bangwe, he gore ga a dumelwe, he molwetse
 le ge a sa lwale. Ge a sena go tthapa he

gona a tta sinolang go sebetša. Ge a sena go
lthapa o tswanetše gore a tšee di lthare tše a neng a
lthapa ka tšona, a tšumae le naga go potologa
mo tše a ete a di gasa go o fitthela di fela. ke
gona a boelang kwa gae.

Ge tšadi e ka natha lsetthare gongwe
sengwe fela, morena o bitša ngaka gore e lthapise
golo go. le di kgong ba setthare seo ga di
a tswanwa ke gore di o rwe, ke motho, le ge
ngaka e alafite golo fa

Rules for prohibition. E ke mokgwa wa ge go
lthatawiwa ngaga (gagaola) morena o tta bitša
ngaka, e, etša di lthare kafa e iseng kating. Ge
e sena go fela go di etša, morena o tta bitša
mophato ba ba sumane le basetšana ba ba
iseng banyale. Ba fete ba fiwa molao wa
gore ka mosho ge ba tšoga ba ise ba je
sepe batle kwa kgotleng. Ka mosho phahela
ge ba tšena ba fiwa di lthare tše gore ba
potologê naga ba ete ba di gasa go fitthela
ba kopane, ba seke ba ete ba buisanya
go fitthela ba tšena kwa kgotleng. Ge ba
sena go tšena ba fiwa di lthare gape gore
ba lthapê. Ke gona ba tta boelang kwa
gae, go ja le go bua, ba sinola go bua.

Mo manyalong go dudulelwa badimo gore ba
 tshogafatse bana ba, ba bona gore go seke ga
 be ga na matwenyego. Fela di tthabelo toona
 ga di diwe, go lueiwa fela ka melomo le dipelo
 fela gore lenyalo le tshogafale. Ke go buia fela
 le go itumela fela. Be ba dudulelwa badimo
 ke gore basimane ga ba ipatlele basadi; ba
 batlelwa. Ke gore batsadi ba bua e le bona
 ba be ba dumala ko, yalo ge lenyalo lee
 le lta tshogafala. Le ge mosimane gongwe
 mosetwana a rata go tlogela, mongwe batsadi
 ke bona ba lta emang gape gore ba ba
 kopanye. Le yo a nang le phoshô ba mmolele
 gone a seke a twenya o mongwe.

Romane.

end s 334